

JOŽE GREGORIC

PISATELJ PAVEL PERKO

I. Dne 10. marca 1970 je v 94. letu življenja na Muljavi pri Stični umrl Pavel Perko, upokojeni župnik in pisatelj. Rodil se je 25. januarja 1877 v Poljanah (št. 22, po domače pri Francinu) nad Škofjo Loko. Osebe in snov za svoje povesti in črtice je jemal iz poljanske doline in iz loškega pogorja. Zato je prav, da se ga spomnijo tudi Loški razgledi in na kratko seznanijo svoje bralce z njegovim življenjem in delom.

Pisatelj Pavel Perko leta 1930

Perko je bil sin srednjega kmeta in po očetovi strani v daljnem sorodstvu s pisateljem dr. Ivanom Tavčarjem. Imel je samo enega brata Franceta. Svojega očeta, ki se je poleg kmetije ukvarjal tudi s prevozništvom, je natančno in lepo upodobil v črtici Mrakov Tomaž. V osnovno šolo je hodil v Poljanah in v Škofji Loki, gimnazijo pa je končal v Ljubljani. Nekaj časa ga je podpiral dr. Tavčar,¹ kot višješolec pa je zadnja tri leta ob večerih pomagal v pisarni trgovca Zormana, da niso vsi stroški vzdrževanja padli na očetove rame. Po maturi je leta 1898 stopil v ljubljansko semenišče in leta 1902 končal bogoslovje. Kot kaplan je služboval na velikih župnijah: v Škocjanu pri Novem mestu (1902-04), na Raki (1900-05), v Kranjski gori (1905-06) in v Žireh (1906-10).

Leta 1910 je postal župnik majhne in odmaknjene župnije Češnjice v moravški dekaniji, kjer je ostal do leta 1935. Tedaj je stopil v pokoj in prebil nekaj mesecev pri Veliki Nedelji, od leta 1936 do smrti pa je živel v Jurčičevem rojstnem kraju, na Muljavi, kjer je tudi pokopan.

II. Pisateljski talent se je oglasil v Perku že zgodaj in pisati je začel v nižji gimnaziji. Za sostanovalca v Florijanski ulici je imel pesnika Cvetka Golarja, pozneje pa še slovničarja dr. Antona Breznika. Na stanovanju so izdajali celo svoj leposlovni list, ki ga je urejal in pisal Golar. Perko je v tem listu poleg drugega objavil črtico Gad, ki je nato leta 1899 izšla v Domu in svetu. V gimnaziji pa so bili Perkovi sošolci naši znani slovstveni delavci: pesnik Josip Murn-Aleksandrov, literarni zgodovinar dr. Ivan Prijatelj in dr. Franc Grivec, tako da je njihov razred po pravici veljal za »literarni razred«. Pri dr. Tavčarju se je seznanil še z Ivanom Cankarjem, s katerim sta že v nižji gimnaziji strastno požirala vsakršno zabavno berilo.

Zanimivo je, da so Perkove črtice izšle v Slovenskem narodu, kjer je takrat listek in slovstveno rubriko urejal pisatelj Fran Govekar, ki je rad sprejemal prispevke mladega sotrudnika. Tako so izšle v SN naslednje črtice: 1897 Naš prater, kjer so hudomušno orisani mladi Ljubljancani, ki so se ob nedeljah zabavali v Lattermanhovem drevoredu (sedaj Tivoli), leta 1898 Nad prepadom in Oglar Miha, ki sta vzeti iz pisateljevega domačega kraja in kažeta že značilne prvine Perkovega peresa: naturalistično podrobno risanje in razčlenjanje duševnega stanja nastopajočih oseb, skopa označitev pokrajine in malo zunanjega dejanja. Največji uspeh pa je kot maturant dosegel z idilično novelo Piščalka, ki jo je prof. Bežek sprejel v Ljubljanski zvon (maj 1898). Tema novele je prebujajoča se erotika med mlado pastirico Lenico in hlapcem Lovrom.

V bogoslovju je Perko našel slovstvenega tovariša v pesniku Silvinu Sardenku,² s katerim sta ostala prijatelja do konca Sardenkovega življenja; žal, da Sardenko ni mogel dati Perku globljih umetniških spoznanj in pobud. Tedaj se je Perko lahko nemoteno posvetil literarnemu snovanju in zelo veliko pisal za Dom in svet in za Mohorjevo družbo. Po eno črtico je v teh letih objavil tudi v Slovincu, v Vrtecu, v Slovenskem listu in v zbornikih Marjetice in Pomladni glasi.

Mnogo manj je Perko napisal v času svojega kaplanovanja, čeprav je v Škocjanu imel za župnika pisatelja Petra Bohinjca, s katerim pa o leposlovju nista govorila. Tako so v osmih letih 1902-10 izšle samo naslednje Perkove črtice: Tinačka (1902), Rotijin Blaže (1903), Slepa (1904), Mrakov Tomaž (1906), Pismo (1907), Pastir Cene, Divji lovec (oboje 1907).

Na Češnjicah je končno našel miru in časa, ki sta potrebna za literarno snovanje. Tam so tudi nastale njegove najboljše stvari: Doktor Lovro, Lovriček, Cerkovnik Rok. Poleg leposlovja se je tedaj lotil teorije leposlovne umetnosti in njenih nalog, svoje kritične misli pa je priobčeval v znanstveni reviji Čas (1912-15). Ker pa je bil še pod močnim vplivom utilitarističnih Mahničevih nazorov in tradicionalne idealistične estetike, je proti njemu nastopil dr. Izidor Cankar. Cankar je s teoretičnimi članki in leposlovnimi spisi (S poti, 1913) pripravljaval pot novi umetnosti v katoliških vrstah. In ko je leta 1914 dr. Cankar prevzel še uredništvo Doma in sveta ter ga začel dvigati na visoko umetniško raven, se je Perko iz njega umaknil. To pa je bila za Perka velika škoda, saj bi bil ob Cankarjevi roki lahko našel svojo pravo pisateljsko pot, kakor jo je našel F. S. Finžgar. Potem je Perko nekaj let vneto sodeloval pri dijaškem listu Mentorju (urednik dr. A. Breznik), kjer je izšlo nekaj njegovih boljših črtic. Prav tako je še vedno pisal za mladinski list Vrtec in za Mohorjevo

družbo (Goljuf 1914, Na vrhovih 1915, Snaha 1921, Lovriček 1926). Leta 1924 je izšla v Kamniku knjiga Perkovih spisov Z naših gorá (A. Slatnar, 200 str.), drugi zvezek pa zaradi založnikove smrti ni izšel; leta 1961 pa je Mohorjeva družba v Celju izdala izbor njegovih Novel in črtic, ki jim je podpisani dodal spremno besedo o pisatelju in njegovem delu.

III. Perko je bil nadarjen pripovednik realist. Prof. Fr. Koblar ga je takole označil: »Perkovo pisateljsko delo se opira na novejši realizem; z dobrim opazovalnim darom posega v življenje narave in ljudi; izza prvotne idilične urejenosti njegovih zgodb se bolj in bolj čuti idealistična tendenca, ki prehaja v vidne vzgojne zaključke; spočetka uporabljata tu pa tam meščansko snov, v glavnem pa slika življenje kmetijskih ljudi, njihovo skrito trpljenje in premagovanje«. (SBL II, 308)

S posebno ljubeznijo opisuje Perko bolj ali manj izjemne ljudi, posebneže in bolnike, ki so telesno ali duševno prizadeti. Taki od narave prikrajšani ljudje se mučijo z najrazličnejšimi pomisleki in oziri, strahovi in stiskami, da se nikoli ne morejo do konca razživeti in v družbi uveljaviti. Vsak ima na dnu srca svojo željo po sreči, toda premnogi se morajo odreči ravno najljubši želji, najbolj gorečemu hrepenenju. V odpovedi in žrtvovanju vidi pisatelj človeško veličino in lepoto značaja. V vsaki črtici je hotel povedati »kaj pravega in dobrega« (Čas 1915, 217), podati neko važno misel in življenjsko pomembno vsebino. Pri tem pa se je premalo posvetil oblikovni dognanosti svojih spisov in ni dosegel uspeha, ki bi ga bil s svojim talentom mogel doseči.

Perko je napisal okoli štirideset krajših povesti, črtic in novel. Kot realist je upodabljal znano snov, ki jo je le umetniško preoblikoval. V Književnem glasniku Mohorjeve družbe 1961, št. 2, 29—31 pripoveduje, kako je svoje osebne doživljaje in srečanja z ljudmi porabil v svojih spisih: v Rotijinem Blažetu in Doktorju Lovru doživlja iz svojih dijaških let v poljanskih hribih; Angela v Snahi je pisateljeva sestrična Ivanka, ki se je omožila v loške hribe, kjer je pri podružnici sv. Filipa in Jakoba srečal tudi Tinačko; Klekljarica je spomin na domačo obrt v Žireh in tamkajšnja dekleta; Moj Tonče pa je bil sin pisateljeve sestrične iz loških hribov in je Perka obiskal z ženo na Muljavi. Lovriček je spomin na nekega bebbčka z Zlatem polju, Slepa na neko siroto pred ljubljansko frančiškansko cerkvijo; Korošica zopet sega v Perkova dijaška leta, Bolnica in Martin Orehek pred sodiščem sta prav tako nastali po resnični predlogi, medtem ko je Mrakov Tomaž pisateljev oče, kakor je bilo že omenjeno. Tako je Pavel Perko, ki je bil osebno izredno skromen in plemenit človek, tudi s te strani nadvse zanimiv.

Najbolj neposredna, kar avtobiografska pa je novela Doktor Lovro, ki je napisana v prvi osebi: deset pisem, deset poglavij, ki jih dr. Lovro piše svojemu prijatelju duhovniku. Posebnež ali čudak dr. Lovro pripoveduje svoje zunanje doživljaje, pa tudi svoje notranje stiske in radosti. Ni dvoma, da je Perko v dr. Lovru izpovedal prenekatero lastno misel in čustvo; zato smo odlomke iz te novele izbrali kot zgled Perkovega pisanja.

Opombe

1. Prim. Perkove Spomine, Nova pot 1970, str 239—244. — 2. Prim. Spomine na S. Sardenka, Nova pot 1962, str. 23—27!